

Vieraannuttavat, toivottomat yliopistot?

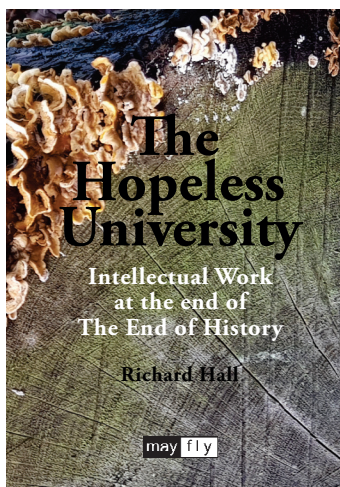
Hall, Richard (2018). *The Alienated academic – The struggle for autonomy inside the university*. London: Palgrave Macmillan. 273 sivua. Hall, Richard (2021). *The Hopeless University: Intellectual Work at the end of The End of History*. London: MayFly Books. 315 sivua.

KORKEAKOULUTUKSEN kauppalistumisesta, ja siihen liitetystä ongelmista on kirjoitettu viime vuosien aikana lukuisia kirjoja ja arvioita (ks. esim. Poutanen 2021). Näitä tekstejä lukiessani olen pannut merkille, että pääasiassa akateemikkojen itsensä kirjoittamat kirjat toistavat jossain määrin samankaltaista rakennetta: ongelman kuvailu on syvää ja vakuuttavaa, mutta järjestelmä jatkaa entisellään, kenties vieläkin pahempaan.

Ongelmanratkaisuun löytyy yhä vähemmän paukkuja. Toisinaan korkeakoulutuksen uusliberalisoinniksi tai akateemiseksi kapitalismiksi määritelty kehitys on tunnetusti pidemmällä englanninkielisessä maailmassa, mikä näkyy näiden kirjojen määrässä. Yliopistot ja yliopistolaiset ovat olleet ahtaalla jo 1990-luvulta lähtien.

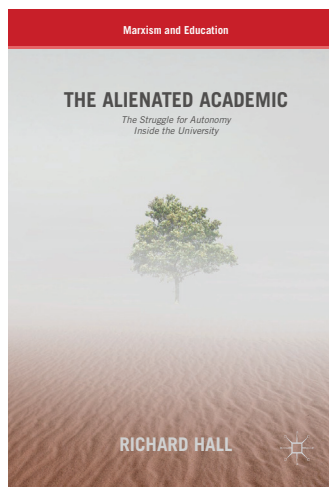
KORKEAKOULUTUKSELLA ON VAIN VÄLINEARVOA

Professori Richard Hallin kaksi kirjaa viime vuosilta poikkeavat muista genrensä teksteistä ottamalla avoimen marxilaisen lähestymistavan. Etenkin Hallin (2018) ajatus yliopistotyön muutoksesta vieraannuttavaksi teki itseäni vaikutuksen mielenkiintoisena uutena avauksena, ja olen itsekin sitä soveltanut Tampereen yliopistofuusiota käsittelevässä

tutkimusartikkelissani (Poutanen 2023).

Hall argumentoi, että mitä suoremmin korkeakoulu liitetään osaksi pääoman yhteiskunnallista kerryttämistä, esimerkiksi valjastamalla korkeakoulu osaksi kansantaloudellista kansainvälistä kilpailukykyä niin korkeakoulutetun työvoiman kuin innovaatioidenkin tuottamisen osalta, sitä vieraannuttavammaksi se muuttuu. Korkeakoulutuksella tai sivistyksellä on Hallin mukaan vähenevässä määrin arvoa itsessään, pikemminkin sillä on ainoastaan taloudellista välinearvoa. Tuloksena on niin korkeakoulujen henkilöstön kuin opiskelijoidenkin mittavaa pahoinvointia. Yliopistotyön ajautuminen välinearvoiseen umpikujaan on väistämätön seuraus taloudellisten prioriteettien voimasta, joka vie

pohjaa yliopistotyön merkitykselliseltä itsemääräysvallalta ja asettaa sen managerialistisen tulosohjauksen piiriin. Niukoista resursseista kilpailtaessa pyrkimys on varmistaa menestys akateemisen kilpailun hierarkiassa, ei hierarkiasta vapautuminen (Hall 2021, 134).

KAIKKIEEN AIKOJEN KILPAILUTTAVIN MALLI

Suomalainen lukija voi havahtua pohtimaan opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) tulosohjauksellista mallia, josta on kannettu huolta 2000-luvun alusta lähtien. Malli on yksi kilpailuttavimmista eurooppalaisista yliopistolaisten tulosohjauksjärjestelmistä. Vaikka olemme armollisesti takamatkalla brittikollegoihimme nähden, myös suomalaiset yliopistot ovat kääntyneet

MITÄ SUOREMMIN KORKEAKOULUTUS LIITETÄÄN OSAKSI PÄÄOMAN YHTEISKUNNALLISTA KERRYTTÄMISTÄ, SITÄ VIERAANNUTTAVAMMAKSI SE MUUTTUU.

viime vuosikymmeninä hyvinvointivaltion yhteiskunnallisen rakentamisen piiristä kohti talouden prioriteetteja: yliopistoa on muokattu kapitalismin logiikalle sopivaan muotoon (ks. esim. Kuusela ym. 2021; Siivonen 2019; Rinne ym. 2014). Hallia lukiessa ei voi välttyä ajatukselta, että brittiläisten akateemikkojen kirjojen lukeminen on kuin kurkitus tulevaan.

Hall kuvaa nykyistä brittiyliopistoa toivottomana paikkana, joka kuluttaa loppuun niin opiskelijat kuin henkilökunnankin. Yliopistosta on tullut älylliselle työlle vihamielinen paikka. Kapitalistinen ja ennen kaikkea kilpailullinen yliopisto kääntää rakkaudesta tehtävän yliopistotyön (*labour of love*) yliopistolaisia vastaan (Hall 2021, 25–26).

Hall lainaa rakkauden työn ilmaisun feministisestä teoriasta, nimenomaisesti Silvia Federiciltä (1975), joka kuvasi sillä markkinatalouden arvolaskelmissa sivuutettua ja siten vastikkeetonta kodinhoitotyötä. Hallin mukaan kapitalismissa yliopistoidentiteetti muuttuu vastavuorottomaksi sitoutumiseksi, joka synnyttää ahdistuneisuutta ja siten vieraantumista.

Toivo paremmasta kannattelee olosuhteita, joissa toiveikkaat asetetaan hyväksikäytön kohteiksi. Toivo kääntyy itseään vastaan – siksi nyky-yliopisto

täytyy tunnustaa ja tiedostaa toivottomaksi. Vasta, kun tämän rakennelman epäinhimillisyyttä tiedostetaan ja tunnustetaan, voidaan liikkua sen ulkopuolelle.

Epätoivoon ei ole tarkoitus jäädä, vaan se antaa kyvyn hahmottaa tilanne realistisesti ja keskittyä hyvinvointia parantaviin avauksiin, eikä jäädä riutumaan toivon positiivisista muutoksista. Hall pohtii esimerkiksi, että yliopistotyön elinvoimaisuuden kannalta on välttämätöntä luopua nostalgisesta kaipuusta romantisoituihin yliopistoon tai itseuhrautumisen kautta saavutettavan uran ihailusta. Toisin tekemisen mahdollisuudet kapitalismin ehdoilla toimivan nyky-yliopiston sisällä ovat mitättömät.

KÄYTÄNNÖN ASKELEILLE ON SUURIN KYSYNTÄ

Uuden vähemmän vieraannuttavan yliopistotyön avauksia ja mahdollisuuksia luotaava politiikka on väistämättä keskeneräistä tai epätäydellistä; tämä heijastaa nykyisen akateemisen kapitalismin ympärille rakentuneen asetelman valtaa. Mikäli sen haastaminen on mahdollista vain täydellisillä ja toteutusvalmiilla vaihtoehdoilla, olemme jumissa.

Hall (2021, 227, 250) korostaa, ettei hankkiaan voi tarjota suoria vastauksia tai suunnitelmaa keinoista,

joiden avulla yliopistolaiset voisivat vapautua sortavan yliopiston rakenteista. Seikkaperäisten suunnitelmien, aikataulujen ja määreiden kanssa työskentely on nimenomaisesti osa nykyisen kapitalismin valtaaman yliopiston toimintamallia. Hallinkin kritiikki tarjoaa lopulta vain ajatuksellisen lähtökohdan, eikä mallinnettavaa opasta.

Mielenkiintoisesti niin Hall kuin muutkin tämän genren kirjoittajat rohkaisevat hakemaan perspektiiviä feministisestä ja postkolonialistisesta tutkimusperinteistä, joissa kamppailu sortavia ja tukahduttavia rakenteita vastaan on tuttu asetelma (ks. myös Poutanen 2021, 190). Ajatuksellisesti lähdetään siis yliopistoiden ideologisesta dekolonisaatiosta. Mutta käytännön askeleet ovat silti ne, joita ongelman määrittelyyn yhtyvä ja akuutin muutoksen välttämättömyytenä näkevä lukija jää eniten kaipaamaan.

KORJAUSSARJA HUKASSA

Uutta akateemista toimintakulttuuria tarvitaan siis kipeästi, mutta välineet sen rakentamiseen tuntuvat puuttuvan. Akateemisen kapitalismin ja muiden taloudellisten paineiden lisääntyminen korkeakoulutukseen muokkaa merkittävästi korkeakoulutuksen sisäistä logiikkaa ja yliopistolaisten

KRIITIKOT ROHKASEVAT HAKEMAAN PERSPEKTIIVIÄ FEMINISTISESTÄ JA POSTKOLONIALISTISESTA TUTKIMUSPERINTEISTÄ.

subjektia. Jos ongelma määritellään Hallin tapaan markkinatalouteen ja kapitalismiin, ei liene ihme, että yliopistolaisten kannalta positiiviset muutokset jäävät tapahtumatta – nehan edellyttäisivät suorastaan yhteiskunnallista ja ideologista suunnanmuutosta.

Muuta aihepiiriin kirjallisuutta ja nimenomaan vieraantumista käsitteenä pohtimalla yliopiston korjaaminen voisi tarkoittaa esimerkiksi yliopistolaisten aitoa omistajuutta työstään, työpaikastaan ja sen sosiaalisista suhteista (Kociatkiewicz ym. 2020, 19; ks. myös Poutanen 2023). Suomalaisen nyky-yliopiston markkinaistumista voitaisiin haastaa myös demokraattisten käytäntöjen kautta. Tosin yliopistodemokratiakin on kärsinyt uusliberalistisesta ohjauksesta, siihen liitetystä managerialismista sekä suomalaisen akateemisen kapitalismin vahvistumisesta.

AVATAAN KESKUSTELU SUOMEKSI

Käytännön ratkaisujen ohella toinen tekijä suomalaisesta näkökulmasta olisi näiden keskustelujen avaaminen suomeksi. Nykyisen vieraantumisen käsitettä luotaavan ja avoimen marxilaisen yhteiskunta-analyysin korkeakoulukenttään sovelletta-

van keskustelun näkyvin konteksti on englanninkielisissä maissa, englanniksi.

Vaikka vieraantumisen käsitteen teoriakeskustelua on pitkää aikaa avattu myös suomeksi (Salmenniemi 2021), käsitteen palauttaminen tieteelliseen keskusteluun nojaa kuin väistämättä englanninkieliseen lähteistöön ja kontekstiin. Tätä on tärkeää ennakkoluulottomasti laajentaa. Johtaakseen johonkin uuteen keskustelun täytyy lähteä ensisijaisesti tiedeyhteisöstä. Sen keskusteleviin alustoihin voivat lukeutua lukupiirit, podcastit tai muut vähemmän viralliset tiedejulkaisemisen muodot. Akateemisen kapitalismin vastahegemoninen liike on yhteisöllinen ja yhteiskuntaa kohti liikkuva.

MIKKO POUTANEN

VTT, erikoistutkija
Turun yliopisto

 <https://orcid.org/0000-0002-1156-9820>

LÄHTEET

Federici, S. (1975). *Wages Against Housework*. Power of Women Collective and Falling Wall Press.

Kociatkiewicz, J., Kostera, M. & Parker, M. (2021). The possibility of disalienated work: Being at home in alternative organizations. *Human Relations*, 74(7), 933–957. <https://doi.org/10.1177/0018726720916762>

Kuusela, H., Kaleva, V., Tomperi, T., Poutanen, M. & Tervasmäki, T. (2021). Korkeakoulupolitiikan muuttuvat valtasuhteet Suomessa: Säätiöyliopiston synty ja kamppailu yliopistodemokratiasta. *Politiikka*, 63(2), 158–187. <https://doi.org/10.37452/politiikka.101246>

Poutanen, M. (2021). Opas synkeän akatemian tunnistamiseen. *Poliittinen Talous*, 9(1), 184–191. <https://doi.org/10.51810/pt.110577>

Poutanen, M. (2023). 'I am done with that now.' Sense of alienations in Finnish academia. *Journal of Education Policy*, 38(4), 625–643. <https://doi.org/10.1080/02680939.2022.2067594>

Rinne, R., Jauhiainen, A. & Kankaanpää, J. (2014). Surviving in the ruins of the university? Lost autonomy and collapsed dreams in the Finnish transition of university policies. *Nordic Studies in Education*, 34(3), 213–232. <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-5949-2014-03-06>

Salmenniemi, S. (2021). Kiinnittävät ja kuluttavat siteet: vieraantuminen ja vastarinta työssä. *Tiede & Edistys*, 46(1–2), 65–73. <https://doi.org/10.51809/te.109602>

Siivonen, P. (2019). "Akateeminen yrittäjyys ja yliopistojen murros." *Aikuiskasvatus*, 39(2), 90–91. <https://doi.org/10.33336/aik.82981>